

Diades sobre la història de l'aigua a la Catalunya Nord

Amb el suport de l'Ajuntament local i el Centre de Recerques i Estudis Catalans de la Universitat de Perpinyà, els dies 7 i 8 de novembre va tenir lloc a Sant Llorenç de Cerdans (Vallespir) una sèrie de ponències per part del Grup d'Història del Pirineu, de Tolosa del Llenguadoc sobre el tema de l'aigua. Aquestes conferències varen ser l'ocasió de presentar el llibre *L'eau en Roussillon* (L'aigua a Catalunya Nord), editat pròximament i escrit col·lectivament per Sylvie Caucanas, Michel Brunet i Bertrand Desailly. Ells varen exposar les conclusions de les seues investigacions sobre l'aigua i la seua utilització a les nostres comarques des d'un punt de vista històric, socio-econòmic i geogràfic.

La tria del lloc no era però una casualitat. Segons l'especialista occità del tema hidrològic, Jean-Pierre Vignau, «l'Alt Vallespir és el país de la pluja», ja que es troba al confluent de les pluges atlàntiques i mediterrànies.

La primera ponència la va fer Sylvie Caucanas, ex-arxivera dels Arxius Departamentals de Perpinyà i actualment en càrrec a Carcassona (Llenguadoc), sobre el tema de la seua tesi de doctorat, «Els recursos hidràulics de Catalunya Nord, segles IX-XIV», sostinguda el 1988. El problema plantejat era el del domini de l'aigua en aquest país que experimenta alhora tants aiguats i sequeres. Primer ha volgut insistir sobre les tècniques de valoració (irrigació i drenatge), després sobre l'ús com a font d'energia (molins, fargues, serradores, etc.). Els resultats d'investigació més importants han estat recollits en els fons arxivístics de la Procuració Reial (ADPO), organisme que gestionava el domini reial. S'ha parlat també del paper de les entitats hidràuliques en la societat nord-catalana, és a dir del paper cada vegada més important del molí. Per l'origen d'aquest es proposen de costum

quatre hipòtesis (romana, visigòtica, mora, hispana), però de fet no hi ha cap document, cap text que en demostrï ni una. Les primeres mencions les trobem a Vernet (Conflent) l'any 863, a Prada (Conflent) l'any 865 i al Soler (Rosselló), l'any 877. Pel que fa a les sèquies, la primera inventariada és la de Pesillà-Cornellà (Riberal de la Tet, Rosselló). El segle IX, les aigües alimenten més el molí en si mateix que no reguen les terres i per tant, el regadiu només es fa pels voltants del molí. Els rius en aquella època són propietats privades. Tres segles més tard, els Usatges de Barcelona en l'article 72 (la famosa llei *Stratae* que suposa que els rius i rieres pertanyen *ad potentes*) canvien les regles en al·legar l'interès públic. D'aquí els conflictes permanents si més no latents entre el poder reial i els particulars, sobretot en temps del regne de Mallorca en què els reis varen reclamar la propietat eminent de les sèquies i construir el rec reial de Tuïr. Aquests problemes jurídics s'agreugen si es tenen en comptes d'uns quants drets com per exemple el d'edificar molins sobre terres senyorials o el d'utilitzar les aigües, els monopolis, etc. No cal oblidar, però, que els segles XII-XIII són molt febles encara els rendiments moliners per culpa d'un domini molt relatiu dels accidents climàtics. El segle XIV veu el desenvolupament de la irrigació amb l'establiment de drets i legislacions, cosa que permet l'increment dels rendiments agrícoles.

L'època següent va ser tractada per Michel Brunet, català d'origen, catedràtic d'història moderna a la Universitat de Tolosa-Lo Miralh, especialista del segle XVIII nord-català i autor entre altres, de l'excel·lent i bàsic *El Rosselló de cara a la Revolució francesa* (Ed. del Trabucaire, Perpinyà, 1989). Brunet va voler enfocar el seu estudi sobre dos aspectes, el jurídic i l'agrícola. El punt més important en el primer caire de la investigació és el conflicte permanent entre llei francesa i llei catalana. Després de

l'annexió dels Comtats al regne de França (1659), comença un gran embolic en la interpretació dels diferents drets que de seguida s'oposen: la llei *Stratae* planteja el problema de saber qui són els anomenats *potentes*, el rei o els senyors? El paper del Consell Sobirà de Rosselló, parlament nomenat per Lluís XIV que substitueix les antigues institucions catalanes, és aleshores bàsic ja que aquest utilitza el dret català d'empru, afavorint els senyors contra les comunitats, cosa que li permet defensar el seu càrrec de mantenidor del dret antic tot fent entrar cada cop més dret francès.

El segon punt de recerca de Brunet s'ha portat sobre aspectes més agrícoles. L'inici de modificació de l'agricultura al segle XVIII es fa gràcies a l'augment de la població. Aquí s'inscriu el paper dels regadius (conreu de la mongeta, ampliació del rec de les Canals, antic rec reial de Tuïr, etc.). Però aquests esdeveniments socio-econòmics són entrebancats pels conflictes entre la pagesia i els senyors interessats, la multiplicitat dels poders (governador, cònsols de Perpinyà, rei, senyors, intendants, Consell Sobirà, clergat, etc.) que ho paralitza tot. De fet poc temps després, la Revolució Francesa no podrà resoldre aquest problema de repartiment de les aigües i només n'afegirà d'altres instal·lant noves jurisdiccions (jutjats de pau).

Al final d'aquest avanç històric faltava un geògraf per tractar del tema en l'actualitat. Aquest va ser Bertrand Desailly, especialista dels aiguats a Catalunya Nord i doctor d'estat ensenyant a Tolosa-Lo Miralh. Ell va destacar el problema dels excessos dels rius, els riscos d'inundació majors per les nostres comarques. L'anàlisi del risc li va permetre donar una tipologia variada d'aquestes inundacions excepcionals. La comarca més exposada i de sempre més danyada a nivell dels homes i dels edificis, és el Vallespir ja que el nucli de població són a les riberes del Tec mentre que al Conflent són

molt més elevats i doncs més allunyats de la Tet, tot i que ambdues valls tinguin una configuració semblant. A un nivell inferior es troba una franja mitjana de terres (Riberal, plana alta del Rosselló) que té menys possibilitats de sofrir un aiguat a causa d'una pèrdua d'energia de les aigües. Per fi, a la part més baixa es troba la regió de la «inundació ordinària», la Salanca, que bastant sovint veu —o, més ben dit, ha vist— el seu terme envaït per les aigües ja que el cordó litoral un xic elevat (alguns metres que basten) impedeix l'evacuació cap a la mar. Desailly va donar llavors xifres dels «anys terribles». 1940: el cabal del Tec va assolir 3.500 m³/s, els danys humans, geomorfològics, materials resultaren impressionants. Però abans del famós any, els altres exemples no falten, 1716, 1763, 1898, etc. Desailly evidencia un ritme de riudes que fa alternar períodes negres d'aiguat i calmes. 1750-1790: moltes riudes esmentades; 1880-1920: inundacions freqüents. Aleshores va plantejar els problemes de les tècniques de protecció, de la política actual de domini de les aigües, els errors (Vallespir mitjà) i els èxits (Salanca), les mentalitats encara impregnades d'idees falses pel que fa als aiguats i el seu origen (mite molt viu de la «bossa d'aigua» subterrània que rebenta la muntanya), etc.

Va ser recordat també que el Grup d'Història del Pirineu organitzarà el pròxims dies 1, 2 i 3 d'octubre de 1993 un Col·loqui a Foix (Llenguadoc) sobre el tema «Països pirinencs i poders centrals». Les persones interessades per fer una comunicació poden trobar informació a: Michel Brunet, Groupe d'Etudes des Pyrénées, CNRS-URA 247, Université Toulouse-le Miralh, 5, allées Antonio Machado, 31058-Toulouse-Cedex.

Joan Peytaví Deixona